

Kako Dubrovčani percipiraju kruzing turizam?

How do Dubrovnik Inhabitants Perceive the Cruise Tourism?

Ivo Lučić

Nezavisni znanstvenik
e-mail: ivolucic@gmail.com

Joško Sindik

Institut za antropologiju
Zagreb

Narcisa Manojlović

Ministarstvo za demografiju, obitelj,
mlade i socijalnu politiku
e-mail: narcisa.manojlovic@zg.t-com.hr

DOI 10.17818/NM/2017/2.10

UDK 338.48:656(497.5 Dubrovnik)

Prethodno priopćenje / Preliminary communication

Rukopis primljen / Paper accepted: 26. 10. 2016.

Sažetak

Stavovi lokalnog stanovništva iznimno su važni za dugoročni razvoj turizma, što osobito vrijedi za Dubrovnik čija je orijentacija na kruzing turizam relativno novijeg datuma, ali su njene posljedice objektivne, kao i primjetne u percepcijama stanovnika. Glavni je cilj istraživanja ispitati kako Dubrovčani percipiraju učinke kruzing turizma te provjeriti postojanje rodni razlika, kao i povezanosti s dobi, stupnjem obrazovanja, radnim statusom, brojem članova obitelji i udaljenošću mjesta stanovanja od područja obuhvaćenog kruzing turizmom. Istraživanje je provedeno na uzorku od 122 sudionika/ica iz Dubrovnika primjenom upitnika The tourism impact scale. Rezultati su pokazali da sudionici u prosjeku negativno percipiraju učinke kruzing turizma, osobito u pogledu utjecaja na okoliš, ali i društvenih i kulturnih, pa i socioekonomskih utjecaja. Utvrđene su statistički značajno negativnije percepcije socioekonomskih utjecaja kruzing turizma u žena. Pronađena je statistički značajna pozitivna povezanost između udaljenosti stana/kuće od Staroga grada i drugih područja koja posjećuju turisti s kruzera i pojedinih percipiranih učinaka kruzing turizma. Veći je broj članova obitelji u muškaraca statistički značajno povezan s pozitivnijim percipiranjem učinaka koji proizlaze iz gužvi („crowding-out“ učinaka), dok ostale sociodemografske varijable (dob, obrazovanje, radni staž i dužina življenja u Dubrovniku) nisu značajno povezane s percepcijama učinaka kruzing turizma. Rezultati upućuju na potrebu daljnjih istraživanja, čiji rezultati mogu biti korisni u planiranju održivog razvoja turizma u Dubrovniku.

Summary

The attitudes of local people are very important for the long-term development of tourism, which is particularly true for Dubrovnik, whose orientation on the cruise tourism is relatively new, but its consequences are already objective, and noticeable in the perceptions of the inhabitants. The main objective of the study is to examine how the inhabitants of Dubrovnik perceive the effects of the cruise tourism and verify the existence of gender differences, as well as the association with age, education level, employment status, number of family members and the distance of residence from the area covered by cruise tourism. The study was conducted on the sample of 122 participants from Dubrovnik, using a questionnaire The Tourism Impact Scale. The results revealed that the participants on average negatively perceived effects of the cruise tourism, especially in terms of environmental impact, but also social, cultural, as well as socio-economic impacts. Statistically significant higher negative perception of socio-economic impact of the cruise tourism was found in females. There was no statistically significant correlation between the distance of the apartment / house of the Old City and other areas frequented by cruise tourists, with particular perceived effects of the cruise tourism. A larger number of family members in males was significantly associated with a more positive perception of the effects arising from the crowd („crowding-out“ effect), while other socio-demographic variables (age, education, work experience and length of living in Dubrovnik) are not significantly correlated to perceptions of the effects of the cruise tourism. The results suggest the need for further research, which can be of use in planning the sustainable development of tourism in Dubrovnik.

KLJUČNE RIJEČI

Dubrovnik
ekonomski, kulturni, društveni i drugi
učinci
kruzing turizam

KEY WORDS

Dubrovnik
economic, cultural, social and other
effects
cruise tourism

1. UVOD / Introduction

Kružna putovanja predstavljaju granu turizma s najbržim rastom u usporedbi s bilo kojim drugim sektorom u turizmu (Chin, 2008, prema Brida et al., 2012) koja značajno povećava masovnost i ubrzava niz pojava u razvoju turizma. U razdoblju od 2004. do 2014. godine svjetska potražnja za kružnim putovanjima

narasla je s 13,1 milijuna putnika na 22 milijuna (+68%), a svjetska industrija kružnih putovanja za 2015. godinu procjenjuje se na 39,6 milijardi USD, što je povećanje za 6,9% u odnosu na 2014. godinu (Cruise Market Watch, 2015). U Europi je u razdoblju od 2004. do 2014. godine porastao broj putnika s 2,80

na 6,39 milijuna (+129%) (CLIA, 2015). Mediteran je najjače tržište u Europi i drugo u svijetu, u kojem po broju putnika s kruzera prednjači Barcelona, dok je najprometnija hrvatska luka Dubrovnik na desetome mjestu (CLIA, 2015). S godišnjim pristajanjem oko 700 brodova i preko 1,000.000 putnika, uz izrazitu

sezonalnost krizing turizma i ograničene infrastrukturne i organizacijske kapacitete, postavlja se pitanje granica održivosti ove vrste turizma i mogućnosti daljnjeg razvoja turizma na destinaciji kao što je Dubrovnik (Ban et al., 2014).

Veliki broj putnika koji se nađu na malom prostoru, osobito u uskim grlima poput ulaska i izlaska iz gradske jezgre, zna stvarati dugotrajne zastoje, tako da mediji nerijetko javljaju o nesnosnim gužvama koje izaziva (pre) velik broj turista s kružnih putovanja, čiji udio u vrijeme njihove maksimalne prisutnosti iznosi i po 54,7% (Đukić & Jerković, 2008), što postaje negativna reklama za dubrovački turizam. Te gužve postaju faktor ograničenja dubrovačkog turizma, ali i događaj koji uvelike utječe na svakodnevni život. Zbog toga je tim važnije znati kako krizing turizam utječe na ostale aktivnosti u prostoru i kako ga domaće stanovništvo doživljava. Smatra se da je ispitivanje percepcija, mišljenja i stavova lokalne zajednice jedno od najvažnijih pitanja u istraživanju turizma jer njegov razvoj izravno ovisi o lokalnoj prihvaćenosti i podršci, a održivi je turizam moguć samo ako služi aktualnim potrebama stanovništva destinacije (Pappas, 2008).

pozitivni i negativni učinci turizma, prema mnogim autorima, mogu se svrstati u tri temeljne kategorije: ekonomske, društvene i kulturne te utjecaje na okoliš (Murphy, 1983; Gunn 1988; Gursoy, Chi & Dyer, 2009; Brida & Zapata, 2010, prema Brida et al., 2012), a promjena u jednoj komponenti odražava se u svima (Zaei & Zaei, 2013, prema Spanou, 2007). Nadalje, stavovi i reakcije stanovništva mijenjaju se tijekom vremena, o čemu postoje različiti teorijski pristupi. Među njima je i *Doxey's Irridex model*, koji opisuje četiri glavne faze: euforije (inicijalni razvoj turizma), apatije (turizam se razvija i postaje dio života), nelagodnosti (turizam otežava svakodnevni život i uzrokuje probleme) te mogućeg antagonizma (odnos prema turizmu prerasta u konflikt i širi se antiturističko ponašanje) (Doxey, 1975, prema Benić, 2011; Brida et al., 2012).

Iako su se o toj temi na Mediteranu i u Hrvatskoj provodila brojna istraživanja (Pappas, 2008; Marušić et al., 2008; Brida et al., 2012; Del Chiappa & Abbate, 2012), prevladava mišljenje da se istraživanju i analizi percepcija i stavova lokalnog stanovništva o krizing turizmu do sada

nije posvetilo dovoljno pozornosti (Diedrich, 2010; Gatewood & Cameron, 2009; Brida, Riaño & Zapata, 2011, prema Brida et al., 2012; Peručić & Puh, 2012). U novije su se vrijeme intenzivirala istraživanja negativnih učinaka, osobito na okoliš. Dok pojedini autori ne dvoje da su koristi od krizing turizma nesumnjivo veće nego štete (Ban et al., 2014), pojedine analize troškova koji se odnose na okoliš u usporedbi s procijenjenim ekonomskim benefitima upućuju da su za lokalnu zajednicu u Republici Hrvatskoj troškovi i do sedam puta veći od financijskih koristi (Carić, 2010; Carić, 2014). Sve se više istražuju i utjecaji na stacionarni turizam u destinaciji, degradaciju imidža destinacije i kvalitetu života stanovnika (Pavlič, 2013). Takva se istraživanja smatraju nužnima, osobito za područje Dubrovnika, kako se ne bi zanemario imperativ održivosti razvoja, pri čemu se, s obzirom na karakteristike destinacije, kvaliteta treba pretpostaviti kvantiteti (Đurković, 2007).

Unatoč rastućem interesu za upravljanjem složenim odnosima i među utjecajima u turističkim destinacijama, znanja o tome kako bi se lokalna zajednica trebala uključiti u proces razvoja turizma ocjenjuju se nedostatnima (Presenza, Del Chiappa & Sheehan, 2013). Ističe se da literaturu o tome treba proširiti jer stavove stanovništva valja uzeti u obzir pri planiranju turističke destinacije i ulaganja koja će ukloniti slabosti i negativne učinke (Del Chiappa & Abbate, 2012). Uključivanje interesnih skupina, među kojima stanovništva, u planiranje turističkog razvoja smatra se potrebnim i stoga što su interesne skupine koje podržavaju turistički razvoj sklonije podržati investicije i projekte javnog i privatnog sektora i tolerirati pojedine negativne učinke turizma te pozitivnim stavom i gostoljubivošću značajno pridonose zadovoljstvu turista (Tomljenović et al., 2013).

Zadovoljstvo stanovnika, ali i drugih skupina turista iznimno je važna varijabla za održivi razvoj turizma. U Hrvatskoj unazad desetak godina postoje pojedina istraživanja koja pokazuju da stanovnici Dubrovnika uglavnom podržavaju turizam kružnih putovanja (Horak et al., 2007; Marušić et al., 2008; Peručić & Puh, 2012), ali se uočavaju i negativni utjecaji i ističu negativna iskustva, posebno zbog gužve koju proizvodi veliki broj turista u kratkom vremenu. Također,

turisti koji odsjedaju u Dubrovniku ne vole vidjeti turiste s krizera u destinaciji te se žale na buku koje proizvode njihovi brodovi (Horak et al., 2007; Marušić et al., 2008). Pokazalo se da i stavovi lokalnog stanovništva ovise o mjestu stanovanja, u smislu pozitivnijih stavova u stanovnika koji su udaljeniji od gužvi izazvanih krizing turizmom (Horak et al., 2007; Marušić et al., 2008). Korištenjem modelom linearnog programiranja, uzimajući u obzir koeficijent zadovoljstva obiju skupina sudionika koje imaju suprotstavljena očekivanja – aktera koji izravno ostvaruju prihode od turizma te teže što većoj iskorištenosti resursa i drugih aktera (gostiju i lokalnog stanovništva) čije je zadovoljstvo obrnuto proporcionalno – pojedini su autori izračunali vrijednosti održivog kapaciteta/optimalnog korištenja smještajnim, prometnim i povijesno-kulturnim resursima Dubrovnika, pokazavši da trend porasta broja krizing turista i njihov raspored u vremenu i prostoru premašuje optimalne vrijednosti (Ban et al., 2014). Plansko ograničavanje broja krizing turista u Dubrovniku zahtijeva se i nedavnim UNESCO-ovim izvješćem (UNESCO-ICOMOS, 2015).

Kao preduvjet za operacionalizaciju ciljeva istraživanja, provjerena je pouzdanost upitnika *The Tourism Impact Scale (TIS)*, koji se prethodno nije primjenjivao na hrvatskoj populaciji.

Prvi je cilj studije bio ispitati kako lokalna populacija percipira krizing turizam i pojedine njegove aspekte: socioekonomske, društvene i kulturne utjecaje, učinke koji proizlaze iz gužvi („crowding-out“ učinke) i utjecaje na okoliš. Budući da se u dosadašnjim istraživanjima pokazalo da na stavove rezidenata značajno utječu njihove sociodemografske karakteristike, drugi je cilj rada bio ispitati postojanje rodni razlika u percepcijama učinaka krizing turizma u rezidenata. Također, provjereno je i postojanje povezanosti između različitih aspekata percipiranih učinaka krizing turizma, kao i pojedinih sociodemografskih varijabli: dob, obrazovanje, broj članova obitelji, radni staž, duljina življenja u Dubrovniku te udaljenost stana/kuće od područja obuhvaćenih krizing turizmom.

Pretpostavljeno je da ne postoje rodne razlike među stanovništvom u percepcijama učinaka krizing turizma.

Također, pretpostavljeno je da postoji statistički značajna povezanost između pojedinih aspekata percipiranih učinaka kruzing turizma, kao i povezanost između percipiranih učinaka navedenih aspekata kruzing turizma i pojedinih sociodemografskih varijabli (dob, obrazovanje, broj članova obitelji, radni staž, duljina življenja u Dubrovniku te udaljenost stana/kuće od područja obuhvaćenih kruzing turizmom).

2. METODE / Methods

2.1. Sudionici / Respondents

Istraživanje je provedeno na uzorku od 122 odraslih (dob > 18) srednje i visokoobrazovanih sudionika iz Dubrovnika, 47 muškaraca i 75 žena. Sudionici su izabrani metodom namjernog uzorka stanovnika Dubrovnika. Prosječna dob sudionika bila je za muškarce $46,45 \pm 10,89$ (M $\pm$ SD) (raspon 20 – 70), a za žene $43,67 \pm 13,08$ (M $\pm$ SD) (raspon 21 – 76), dok je prosječno radno iskustvo za muškarce bilo $20,49 \pm 11,54$ (M $\pm$ SD) (raspon 0 – 44), a za žene $17,19 \pm 11,55$ (M $\pm$ SD) (raspon 0 – 46). Većina sudionika obaju spolova živi u kućanstvima s 3 – 4 člana domaćinstva. U pogledu obrazovanja, 52 su sudionika imala završenu srednju ili višu školu (*bacc.*), dok ih je 70 imalo visokoškolsko obrazovanje.

2.2. Postupak / Procedure

Upitnici su distribuirani elektronskom poštom tijekom ljeta 2015. godine (u jeku turističke sezone), s ostvarenim odazivom od 83% ispunjenih upitnika. Sudionicima je garantirana anonimnost i naglašena je znanstvena svrha istraživanja. Također, omogućeno im je postavljanje pitanja u vezi s eventualnim nejasnoćama oko pojedinih pitanja, što najčešće nije bilo potrebno.

2.3. Instrument / Instrument

Kao metoda prikupljanja podataka, u istraživanju se koristila prilagođena verzija *The Tourism Impact Scale* (Skala utjecaja turizma, u daljem tekstu: TIS), koja je prilagođena prema prijašnjim istraživanjima utjecaja turizma na lokalnu zajednicu (Dyer et al., 2007; Gursoy & Rutherford, 2004; Perdue, Long & Allen, 1990, prema Brida et al., 2012).

Cjelokupni anketni upitnik sastojao

se od dvaju dijelova. Prvi dio sadržavao je sociodemografske varijable: spol, dob, stupanj obrazovanja, godine radnog iskustva, broj članova obitelji, godine boravka u Dubrovniku, udaljenost mjesta stanovanja od luke Gruž, kao i od Staroga grada i drugih najposjećenijih turističkih područja, imaju li stanari i članovi njihovih obitelji kontakte s turistima u svom svakodnevnom životu, jesu li članovi njihovih obitelji uključeni u aktivnosti krstarenja, jesu li sami sudionici ranije sudjelovali u kružnim putovanjima.

Drugi dio upitnika sastojao se od 25 tvrdnji (TIS) o percepcijama rezidenata o socioekonomskim, društvenim i kulturnim utjecajima, učincima prouzročenima gužvama („crowding-out“ učincima) i utjecajima kruzing turizma na okoliš. Odgovori su se davali na petostupanjskoj ljestvici Likertova tipa (od 1 = uopće se ne slažem do 5 = u potpunosti se slažem). Da bi se provjerila jasnoća upitnika i njegov prijevod na hrvatski jezik, proveden je pilot-test s malom skupinom stanovnika, u kojem se pokazalo da su čestice u vrlo visokoj mjeri razumljive sudionicima.

S obzirom na činjenicu da su i izvorne dimenzije upitnika pokazale zadovoljavajuću pouzdanost (dakle, kad su se skorovi za svih 25 čestica izvornog TIS-a koristili kao rezultati na pojedinim njegovim ljestvicama), u daljnjim analizama koristile su se izvorne ljestvice (dimenzije) upitnika. Naime, ljestvica Učinci koji su prouzročeni gužvama/ „Crowding-out“ učinci (4 čestice) pokazala je pouzdanost tipa interne konzistencije 0,789, ljestvica Društveni i kulturni utjecaji (6 čestica) 0,930, ljestvica Utjecaji na okoliš (5 čestica) 0,786 i ljestvica Socioekonomski utjecaji (10 čestica) 0,934.

2.4. Statističke analize / Statistical analysis

Sve statističke analize provedene su statističkim paketom IBM SPSS 24.0. Kao mjera interne konzistencije (pouzdanosti) upitnika Skala utjecaja turizma koristio se Cronbachov alfa koeficijent. Za utvrđivanje rodni razlika u percipiranim utjecajima kruzing turizma koristio se t-test za nezavisne uzorke. Spermanovim koeficijentom

korelacije provjerena je međusobna povezanost između pojedinih aspekata (ljestvica) kruzing turizma i ostalih sociodemografskih varijabli obuhvaćenih ovim istraživanjem. Sve razlike komentirane su na razini rizika pogreške u procjeni $p < 0,05$.

3. REZULTATI / Results

Deskriptivna statistika za čestice upitnika Skala utjecaja turizma (TIS) za sve sudionike istraživanja prikazana je u Tablici 1.

Izračunane su i povezanosti između pojedinih dimenzija (ljestvica) Skale utjecaja turizma (TIS). Najviše korelacije pronađene su između ljestvica Socioekonomski utjecaji te Društveni i kulturni utjecaji ($\rho = 0,872$; $p < 0,01$), a najniže između ljestvica Društveni i kulturni utjecaji i Utjecaji na okoliš ($\rho = -0,202$; $p < 0,05$), „Crowding-out“ učinci i Utjecaji na okoliš ($\rho = 0,247$; $p < 0,01$) te Socioekonomski utjecaji i Utjecaji na okoliš ($\rho = -0,253$; $p < 0,01$). Povezanost između ljestvica Socioekonomski utjecaji i „Crowding-out“ učinci ($\rho = -0,558$; $p < 0,01$) te Negativni „crowding-out“ učinci i Utjecaji na okoliš ($\rho = -0,513$; $p < 0,01$) bila je srednje visoka.

Iz podataka u Tablici 2. razvidno je da su i muškarci i žene najnegativnije prosječne odgovore dali za skupinu tvrdnji Utjecaji na okoliš (zbog negativno formuliranih tvrdnji, u toj subljestvici vrijednost 5 predstavlja najnegativniji odgovor). Slijedi skupina tvrdnji Društveni i kulturni utjecaji, potom Socioekonomski utjecaji (u tim subljestvicama vrijednost 1 predstavlja najnegativniji odgovor), a relativno najpovoljniji prosječni odgovori dobiveni su za skupinu tvrdnji „Crowding-out“ učinci (kod kojih vrijednost 5 također predstavlja najnegativniji odgovor).

Statistički značajne rodne razlike u percipiranim učincima pojedinih aspekata kružnog turizma pronađene su jedino za ljestvicu Socioekonomski utjecaji, u smjeru nižih prosječnih vrijednosti u žena u odnosu na muškarce. U preostalim ljestvicama (Društveni i kulturni utjecaji, Utjecaji na okoliš i Negativni „crowding-out“ učinci) nisu pronađene statistički značajne rodne razlike (Tablica 2.).

Tablica 1. Deskriptivna statistika za čestice upitnika Skala utjecaja turizma (TIS) za sve sudionike istraživanja
 Table 1 Descriptive statistics for the items of the tourism impact scale (TIS) questionnaire for all respondents

Subljestvice/Čestice upitnika	Muškarci		Žene	
	M	SD	M	SD
Socioekonomski utjecaji				
Utječu na povećanje javnih investicija i investicija u infrastrukturu / Increase in public investment and infrastructure	2,98	1,50	2,21	1,17
Utječu na povećanje privatnih investicija i investicija u infrastrukturu / Increase in private investment and infrastructure	2,77	1,32	2,76	1,30
Povećavaju mogućnosti zapošljavanja / Increase jobs opportunities	3,15	1,30	2,65	1,28
Potiču povećanje životnog standarda / Forces to change actual standard of life	2,64	1,29	2,03	1,21
Povećavaju naše raspoložive prihode / Increase in disposable income	2,72	1,30	2,47	1,26
Utječu na poboljšanje infrastrukture (ceste, komunikacije, vodovod itd.) / Infrastructure improvement (roads, communication, water pipes, etc.)	2,17	1,26	1,79	0,98
Utječu na poboljšanje javnih usluga / Public services improvements	2,00	1,20	1,88	1,01
Utječu na poboljšanje zaštite i valorizacije povijesne baštine / Conservation and valorisation of the historic asset	2,15	1,29	1,81	1,09
Utječu na bolju prodaju kuća u gradu i okolnim selima i iseljavanje domicilnog stanovništva / Urban and rural gentrification	2,19	1,10	1,93	1,14
Utječu na povećanje životne kvalitete / Increase of quality of life	1,85	1,25	1,49	0,88
Društveni i kulturni utjecaji				
Povećavaju poznatost kulturnih i drugih informacija u lokalnoj zajednici / Enhancement of other cultural and communities knowledge	2,51	1,28	2,35	1,12
Povećavaju broj kulturnih i sportskih događaja / Increase in the number of cultural and recreational activities	1,83	0,87	1,76	0,91
Potiču valorizaciju lokalne tradicije i autentičnosti / Valorisation of local tradition and authenticity	2,04	1,14	1,91	1,12
Pridonose povećanju kvalitete lokalnog turizma i komercijalne infrastrukture / Enhance the quality of local tourism and commercial infrastructure	2,17	1,20	1,85	1,02
Pridonose poboljšanju sigurnosnog standarda u destinaciji / Enhance safety standard in the destination	2,04	1,22	1,97	1,05
Pridonose poboljšanju društvenog i kulturnog života u lokalnoj zajednici / Enhance social and cultural life within the local community	1,89	1,11	1,52	0,83
„Crowding-out“ učinci				
Imaju negativne učinke istiskujući ostale relevantne projekte / Cruise development has a crowding-out effect on other relevant projects	3,70	1,18	4,05	0,93
Dovode do povećanja prometnih nesreća / Increase in traffic and road accidents	3,11	1,13	3,11	1,10
Dovode do povećanja kriminala u Gradu / Micro-crime increase	2,79	1,12	2,75	1,10
Dovode do povećanja troškova života u Gradu / Increase costs of living for the local community	3,81	1,33	4,17	1,01
Utjecaji na okoliš				
Poboljšavaju zaštitu okoliša / Enhance environmental protection (R)	4,38	0,97	4,68	0,55
Pogoršavaju stanje u ekosustavu (štete na tlu, flori i fauni) / Deterioration of the eco system (sand erosion, damages to flora and fauna)	4,02	1,31	4,41	1,00
Povećavaju zagušenja u javnim i rekreacijskim zonama / Increase of congestion in public and recreational areas	4,36	1,03	4,55	0,89
Dovode do povećanog onečišćenja okoliša i mora / Increase of environment and marine pollution	4,19	1,15	4,56	0,87
Povećavaju količinu otpada / Increase of waste	4,19	1,31	4,64	0,82

R – rekodirane čestice

Tablica 2. Rodne razlike u dimenzijama (ljestvicama) Skale utjecaja turizma (TIS) (percipiranim učincima pojedinih aspekata kruzing turizma)

Table 2 Gender differences in dimensions (scales) of the tourism impact scale (TIS) (perceived effects of specific aspects of the cruise tourism)

Aspekti (latentne dimenzije)	Rod	M	SD	t-test (df = 120)	P
1. Socioekonomski utjecaji	Muškarci	2,46	1,05	2,04	0,04
	Žene	2,10	,87		
2. „Crowding-out“ učinci	Muškarci	3,35	,96	-1,05	0,29
	Žene	3,52	,79		
3. Društveni i kulturni utjecaji	Muškarci	2,08	1,01	1,10	0,27
	Žene	1,89	,85		
4. Utjecaji na okoliš	Muškarci	4,23	,77	-1,71	0,09
	Žene	4,57	,64		

Tablica 3. Povezanosti između dimenzija (ljestvica) Skale utjecaja turizma (TIS) (percipiranih učinaka pojedinih aspekata kruzing turizma) i nekih sociodemografskih varijabli

Table 3 The relations between dimensions (scales) of the tourism impact scale (TIS) (The perceived effects of specific aspects of the cruise tourism) and some socio-demographic variables

	Muškarci				Žene			
	Socioekonomski utjecaji	„Crowding-out“ učinci	Društveni i kulturni utjecaji	Utjecaji na okoliš	Socioekonomski utjecaji	„Crowding-out“ učinci	Društveni i kulturni utjecaji	Utjecaji na okoliš
Dob	,141	,033	,190	,036	-,062	,081	-,043	-,096
Obrazovanje	,021	-,216	,022	-,151	-,028	,121	-,075	-,089
Broj članova obitelji	,037	-,335*	-,068	-,119	,095	-,203	,119	-,193
Radni staž	,147	,037	,178	-,022	,028	,099	-,004	-,223
Duljina življenja u Dubrovniku	,236	-,005	,262	,002	-,007	,025	,025	-,129
Udaljenost stana/kuće od Luke Gruž	,006	-,033	,000	-,141	,003	,062	,031	,149
Udaljenost stana/kuće od Staroga grada	,355*	-,187	,315*	-,111	,266*	-,208	,236*	,208
Udaljenost stana/kuće od drugih područja koje posjećuju turisti s kruzera	,231	-,087	,393**	,074	,225	-,173	,188	,228*

Legenda: * korelacija statistički značajna uz $p < 0,05$; ** korelacija statistički značajna uz $p < 0,01$

U žena, među korelacijama (ukupno 32) između aspekata (dimenzija) kruzing turizma (KT) i nekih sociodemografskih varijabli, statistički su značajne samo tri, i to između sljedećih: Udaljenost stana/kuće od Staroga grada (gradske jezgre) i Socioekonomskih utjecaja KT-a, udaljenosti od Staroga grada (gradske jezgre) i Društvenih i kulturnih utjecaja KT-a te između varijable Koliko su Vaš stan/kuća udaljeni od drugih područja koje posjećuju turisti s kruzera i Utjecaja na okoliš (vrlo niske pozitivne korelacije) (Tablica 3.).

U muškaraca, od svih korelacija (ukupno 32) između aspekata (latentnih dimenzija) kruzing turizma i nekih sociodemografskih varijabli, statistički su značajne samo četiri. Pozitivne korelacije utvrđene su između sljedećih: Udaljenost stana/kuće od Staroga grada (gradske jezgre) i Socioekonomskih utjecaja KT-a (niska pozitivna korelacija), udaljenosti od Staroga grada (gradske jezgre) i Društvenih i kulturnih utjecaja KT-a (niska pozitivna korelacija) te između varijable Koliko su Vaš stan/kuća udaljeni od drugih područja koje posjećuju turisti s kruzera i Društvenih i kulturnih utjecaja KT-a (niska pozitivna korelacija) (Tablica 3).

U muškaraca su ujedno negativno korelirani „Crowding-out“ učinci i broj članova obitelji (niska negativna korelacija), dok u žena takva povezanost nije nađena. Za sve ostale sociodemografske varijable – dob, obrazovanje, radni staž i duljinu življenja

u Dubrovniku – nije utvrđena statistički značajna povezanost ni s jednim od analiziranih aspekata kruzing turizma.

3. RASPRAVA / Discussion

Iz rezultata istraživanja može se deducirati da sudionici istraživanja negativno percipiraju učinke kruzing turizma. Najnegativnije su percipirani utjecaji na okoliš, nešto manje (ali također vrlo) negativno percipiraju se društveni i kulturni utjecaji, a u sferi negativnih su vrijednosti i oni socioekonomski. Uzme li se u obzir da prosječne vrijednosti u rasponu od 2,5 do 3,5 predstavljaju ni pozitivne ni negativne odgovore, samo je za „crowding-out“ učinke percipirano da su u sferi neutralnih vrijednosti, ali granično, dok niti jedan aspekt utjecaja kruzing turizma nije u sferi pozitivnih vrijednosti.

Premda se rezultati ovog i prethodnih istraživanja drugih autora zbog različitih metodoloških pristupa i različitog instrumentarija ne mogu direktno uspoređivati, čini se da su u prijašnjim istraživanjima stavovi stanovnika o kruzing turizmu u Dubrovniku u pojedinim aspektima bili pozitivniji (Horak et al., 2007). Institut za turizam u Zagrebu u istraživanju provedenom prije devet godina ustanovio je dominantno pozitivan opći stav i podršku stanovništva Dubrovnika i Dubrovačko-neretvanske županije razvoju kruzing turizma. Međutim, i tada su sudionici u odnosu na pojedine učinke kruzing turizma

iskazali prevladavajuće negativna stajališta (Horak et al., 2007). Više od polovine ispitanika, njih 54%, smatralo je da turizam donosi važne ekonomske koristi za Dubrovnik, njih 35% smatralo je da bi daljnje povećanje broja turista ugrozilo kvalitetu života u Dubrovniku, a 77% je kao problem istaknulo veliku napučenost do koje dolazi zbog kruzing turista (Horak et al., 2007). U drugom istraživanju, prema mišljenju autora (Peručić & Puh, 2012), izgleda da je većina građana Dubrovnika svjesna pozitivnih učinaka kruzing turizma. Njih 66,2% smatralo je da kruzing turizam donosi značajne ekonomske koristi, a čak 49,7% nije smatralo da kruzing turizam negativno utječe na kvalitetu života lokalnog stanovništva. Mišljenje o negativnom utjecaju kruzing turizma na okoliš tada je izrazilo 51,3% ispitanika (Peručić & Puh, 2012).

Tako se i u Dubrovniku pokazuje uobičajeni paradoks kruzing turizma jer unatoč njegovim gospodarskim učincima, lokalno stanovništvo iskazuje nezadovoljstvo i zabrinutost zbog rasta broja kruzera (Šerić & Režić, 2014). Postupno opadanje pozitivnog stava očekivano je, ne samo prema već spomenutom *Doxey's Irridex modelu*, nego su i domaća istraživanja stavova stanovnika empirijski potvrdila da su u destinacijama, koje su u inicijalnoj fazi životnog ciklusa, stavovi generalno pozitivniji u usporedbi s onima u fazi razvoja (Tomljenović et al., 2013).

Premda pojedini autori navode da su negativni učinci kruzing turizma na neke destinacije samo dijelom stvarni, a dijelom su rezultat pogrešnih predodžbi (Gračan, 2013), negativne stavove, kakvi su dobiveni u ovom istraživanju, nikako se ne bi smjelo zanemariti. Praćenjem percepcija i stavova stanovništva pravodobno se identificiraju mogući problemi i konflikti, koji mogu štetiti razvoju i imidžu same destinacije (Tomljenović et al., 2013). Stavove lokalnog stanovništva treba pratiti i uravnoteženo upravljati razvojem turizma, što podrazumijeva ekonomsku, socijalnu, kulturološku i ekološku odgovornost prema zatečenim resursima (održivi razvoj), a to je najpotrebnije destinacijama s izraženim problemima ekonomske i sociokulturne nestabilnosti „masovnoga“ turizma, gdje se, nažalost, svrstava i Dubrovnik (Ljubičić, 2016).

Analizom rodni razlika pokazuje se da žene teže negativnijim ocjenama utjecaja kruzing turizma, pa su tako socioekonomske utjecaje procijenile negativnijima nego muškarci i ta je razlika statistički značajna, što se eventualno može tumačiti većom senzibiliziranošću ženske populacije za navedenu problematiku. Nije potvrđena statistički značajna povezanost između sociodemografskih varijabli (dobi, obrazovanja, radnog staža i duljine življenja u Dubrovniku) ni s jednim od analiziranih aspekata kruzing turizma, što je u skladu s rezultatima pojedinih prethodnih istraživanja (Peručić & Puh, 2012). Međutim, udaljenost kuće/stana od Staroga grada (gradske jezgre) pozitivno je povezana sa stavovima o utjecajima kruzing turizma na socioekonomske te društvene i kulturne aspekte života u Dubrovniku, i u muškaraca i u žena. U muškaraca je i udaljenost stana/kuće od drugih područja koja posjećuju turisti s kruzera u niskoj pozitivnoj povezanosti s društvenim i kulturnim utjecajima kruzing turizma. Sve je to u skladu s nalazima prethodnih istraživanja (Peručić & Puh, 2012), gdje prevladava stav da je negativan utjecaj kruzing turizma na kvalitetu života lokalnog stanovništva bio značajno češći u stanovnika koji žive u Starom gradu nego u stanovnika iz drugih dijelova Dubrovnika i okolnih mjesta. Radi se o očekivanom nalazu, u skladu s fenomenom da se

udaljeniji izvori nelagode (i ekološki rizici) lakše prihvaćaju od bližih, što je poznato kao „Nimby“ sindrom (*Not in my backyard!* – Ne u mom dvorištu!) (Leburić et al., 2006). Taj je nalaz ipak vrlo zabrinjavajući jer označava da su najnegativnije percepcije ustanovljene upravo u stanovnika koji žive bliže centru grada i koji gradsku jezgru „održavaju živom“, što bi se u interesu održivog turističkog razvoja Dubrovnika trebalo promijeniti. Činjenica da su u žena s većom udaljenošću stana kuće/od drugih područja koja posjećuju kruzing turisti dobivene i negativnije percepcije utjecaja na okoliš može ukazivati na sagledavanje širih negativnih utjecaja na prirodne resurse od onih vezanih za samu gradsku jezgru.

Nedostatak je ovog istraživanja prigodni i razmjerno mali uzorak, koji je u vrlo ograničenoj mjeri reprezentativan za cjelokupnu populaciju stanovnika Dubrovnika. Međutim, uzimajući u obzir ova metodološka ograničenja, rezultate možemo smatrati indikativnima. U budućim istraživanjima ovaj prvi put u nas primijenjeni instrument (TIS upitnik) trebalo bi primijeniti na većem i reprezentativnijem uzorku sudionika (slučajnom ili stratificiranom). Također bi bilo korisno prikupiti podatke o više sociodemografskih obilježja stanovnika, koji mogu biti relevantni za ovaj predmet istraživanja. Takva istraživanja mogla bi uključivati i turiste, posebno one koji redovito posjećuju Dubrovnik.

Značenje je provedenog istraživanja u tumačenju percepcija i mišljenja stanovnika o (pozitivnim i negativnim) učincima kruzing turizma u Dubrovniku, što uz znanstveni doprinos može imati primjenu u planiranju i unapređivanju održivog razvoja dubrovačkog turizma – kruzing, ali i drugih oblika turizma.

4. ZAKLJUČAK / Conclusion

Rezultati su pokazali da sudionici učinke kruzing turizma percipiraju uglavnom negativno, osobito u pogledu utjecaja na okoliš, potom društvenih i kulturnih, a zatim i socioekonomskih utjecaja. Utvrđene su značajne rodne razlike u pogledu socioekonomskih utjecaja kruzing turizma, koje žene percipiraju nešto negativnijima nego muškarci. U pogledu povezanosti sa sociodemografskim obilježjima, i u žena i u muškaraca utvrđene su pozitivne korelacije između udaljenosti stana/

kuće od Staroga grada te percepcije socioekonomskih i društveno-kulturnih utjecaja. Udaljenost stana/kuće od drugih područja koja posjećuju turisti s kruzera u muškaraca je pozitivno povezana s percepcijom društveno-kulturnih utjecaja, dok su u žena porastom udaljenosti stana kuće/od drugih područja u većoj mjeri prisutne negativne percepcije utjecaja na okoliš. Dob, obrazovanje, radni staž i dužina življenja u Dubrovniku nisu se pokazali povezanim s percepcijama učinaka kruzing turizma, a samo je u muškaraca utvrđeno da se porastom broja članova obitelji smanjuju negativne percepcije „crowding-out“ učinaka. Zbog značenja istraživanog fenomena važno je nastaviti s istraživanjima i pratiti daljnje promjene u percepcijama stanovništva kako bi se osigurala informacije potrebne za planiranje daljnjeg razvoja (kruzing) turizma.

LITERATURA / References

- [1] Ban, I.; Peručić, D.; Vrtiprah, V. (2014). „Izazovi razvoja crusing-turizma u Dubrovačko-neretvanskoj županiji“. *Zbornik Sveučilišta u Dubrovniku*, Vol. 1, No. 1, pp. 1-33.
- [2] Benić, I. (2011). „Utjecaj pomorskih krstarenja na turističku destinaciju“. *Poslovna izvrsnost*, Vol. 5, No. 1, pp. 43-66.
- [3] Brida, J. G.; Del Chiappa, G.; Meleddu, M.; Pulina, M. (2012). „The perceptions of an island community towards cruise tourism: A factor analysis“. *Tourism*, Vol. 60, No. 1, pp. 29-42.
- [4] Carić, H. (2010). „Direct pollution cost assessment of cruising tourism in the Croatian Adriatic“. *Financial Theory and Practice*, Vol. 34, No. 2, pp. 161-180.
- [5] Carić, H.; Mackelworth, P. (2014). „Cruise tourism environmental impacts – The perspective from the Adriatic Sea“. *Ocean & Coastal Management*, Vol. 102, pp. 350-363. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2014.09.008>
- [6] CLIA – Cruise Lines International Association, Europe (2015). *The Cruise Industry: Contribution of Cruise Tourism to the Economies of Europe 2015 Edition*. Dostupno na: www.cliaeurope.eu [pristup: 30. 8. 2016.]
- [7] Cruise Market Watch Announces 2015: Cruise Trends Forecast. Dostupno na: <http://www.cruisemarketwatch.com> [pristup: 21. 10. 2016.]
- [8] Del Chiappa, G.; Abbate, T. (2012). „Resident's perceptions and attitudes toward the cruise tourism development: insights from an Italian tourism destination“. In: *Proceedings of the XXII International Conference Marketing Trends, Paris-Venice*. Venice: Marketing Trends Association.
- [9] Đukić, A.; Jerković, S. (2008). *Utjecaj turista s brodova na kružnim putovanjima u povijesnoj jezgri grada Dubrovnika*. Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku.
- [10] Đurković, V. (2007). „Razvoj Dubrovnika kao luke ticanja u kruzing-turizmu i projekt razvoja luke Dubrovnik“. *Naše more*, Vol. 54, No. 1-2, pp. 32-41.
- [11] Gračan, D.; Zadel, Z. (2013). „Kvantitativna i kvalitativna analiza kruzing turizma Republike Hrvatske“. *Pomorski zbornik*, Vol. 47-48, pp. 51-59.
- [12] Horak et al. (2007). *Study on Sustainable Tourism Development in Croatia*. Zagreb: Institute for Tourism.

- [13] Leburić, A.; Čaldarović, O.; Maroević, M. (2006). *Socijalna prosudba elementarnih sustava života: sociološka studija društvenih pretpostavki uvođenja kanalizacijskog sustava Kaštela-Trogir*. Split: Sveučilište Split, Filozofski fakultet.
- [14] Ljubičić, D. (2016). „Analiza održivog razvoja turističke destinacije“. *Naše more*, Vol. 63, No. 1 (Supplement), pp. 29-35. <https://doi.org/10.17818/NM/2016/1.11>
- [15] Marušić, Z.; Horak, S.; Tomljenović, R. (2008). „The socioeconomic impacts of cruise tourism: A case study of Croatian destinations“. *Tourism in Marine Environments*, Vol. 5, No. 1-2, pp. 131-144. <https://doi.org/10.3727/154427308787716767>
- [16] Pappas, N. V. (2008). „City of Rhodes: residents' attitudes toward tourism impacts and development“. *Anatolia*, Vol. 19, No. 1, pp. 51-70. <https://doi.org/10.1080/13032917.2008.9687053>
- [17] Pavlić, I. (2013). „Cruise tourism demand forecasting-the case of Dubrovnik“. *Tourism and Hospitality Management*, Vol. 19, No. 1, pp. 125-142.
- [18] Peručić, D.; Puh, B. (2012). „Attitudes of citizen of Dubrovnik towards the impact of cruise tourism on Dubrovnik“. *Tourism and Hospitality Management*, Vol. 18, No. 2, pp. 213-228.
- [19] Presenza, A.; Del Chiappa, G.; Sheehan, L. (2013). „Residents' engagement and local tourism governance in maturing beach destinations. Evidence from an Italian case study“. *Journal of Destination Marketing & Management*, Vol. 2, No. 1, pp. 22-30. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2013.01.001>
- [20] Šerić, N.; Režić, J. (2014). „Cruise tourism, possibility or risk for a Mediterranean country“. In: *15th Paneuropean shipping conference, January 2014*. Dostupno na: <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?rad=752966> [pristup: 21. 8. 2016.]
- [21] Tomljenović, R.; Živoder, S. B.; Marušić, Z. (2013). „Podrška interesnih skupina razvoju turizma / Stakeholder Support for Tourism Development“. *Acta Turistica*, Vol. 25, No. 1, pp. 73-101.
- [22] UNESCO-ICOMOS – The International Council on Monuments and Sites (2015). Report on the UNESCO-ICOMOS reactive monitoring mission to Old City of Dubrovnik, Croatia from 27 October to 1 November 2015. UNESCO.
- [23] Zaei, M. E.; Zaei, M. E. (2013). „The impacts of tourism industry on host community“. *European Journal of Tourism Hospitality and Research*, Vol. 1, No. 2, pp. 12-21.